

Zeister Historisch Genootschap Jaarverslag 2013

2013 in het teken van 100 jaar Zeister Bos

Arie Moolenaar, secretaris

1. Zeist een dorp in het groen

Van welke kant je Zeist ook binnenkomt, per fiets, auto, trein of bus, je rijdt door prachtige lanen of over wegen met statige bomen. Allerlei soorten kun je aantreffen en soms gaat de zon schuil achter een groen dak van bladeren. Als het regent, dan blijf je droog of als de zon al weer schijnt, vallen er nog steeds druppels naar bene-

den. Zeist dankt haar bekendheid niet alleen aan het Slot, maar zeker ook aan de lanen, de bossen en parken. Het jaar 2013 was bij uitstek een gelegenheid om dit alles voor het voetlicht te brengen. Het was immers precies honderd jaar geleden, dat de gemeente Zeist besloot het Zeister Bos aan te kopen. Een bos van wel 200 hectare

De laan van Beek en Royen (ca. 1905).

GEMEENTEARCHIEF ZEIST
(TOP.-HIST. ATLAS)

De zogenaamde wonderboom in het Zeister Bos (ca. 1910).

GEMEENTEARCHIEF ZEIST
(TOP.-HIST. ATLAS)

groot. Belangrijk is de overweging om verdere bebouwing tegen te gaan. Is er al niet veel van het bos afgesnoept, willen de projectontwikkelaars niet te veel villawijken ontwikkelen. Hoe gaat het dan met het toerisme? Zeist is immers vermaard door de dagjesmensen, die met de trein of tram naar Zeist komen om hier te recreëren, te

wandelen, de dieren te zien, neer te strijken in het bos voor een picknick of op een terras van de vele horecagelegenheden. Het bos is zo behouden en wordt een belangrijke trekpleister voor dagjesmensen, wandelaars, pensiongasten. Het Zeister Bos ontwikkelt zich zo tot het recreatiebos van Zeist. De diverse commissies hebben dankbaar het thema '100 jaar Zeister Bos' opgepakt.

2. Tentoonstellingen

De Tentoonstellingscommissie verzorgt sinds 2010 volgens een vast concept een kleine expositie in het poortgebouw van de Oude Begraafplaats, waarbij als thema wordt gekozen een persoon of familie met een graf op de Oude Begraafplaats. Dit jaar is aandacht gegeven aan de familie Van Ekdome, beurtschippers en later eigenaren van een vervoersbedrijf.

In het voorjaar heeft de Tentoonstellingscommissie een kleine expositie voorbereid en gereedgemaakt met de titel 'KIJK, SLOT ZEIST'. De bedoeling was om deze in een grote vitrine in de Kersbergenzaal van het Slot te presenteren. Door omstandigheden is de plaatsing niet doorgegaan. Maar een gedeelte van het materiaal is vanaf december 2013 in de nieuw ingerichte Van de Poll-zaal van het Slot te zien.

Ter gelegenheid van de viering van '75 jaar Oud-Utrecht', werd door de Vereniging Oud-Utrecht op 12 april 2013, in samenwerking met dhr. H. Havers (Driebergen) en dhr. W. Merkens (Zeist), de Sprengwandeling in het Zeister Bos gepresenteerd. Naar aanleiding hiervan heeft de commissie gezorgd voor een tentoonstelling van oude foto's van het Zeister Bos van J.W. Kraal (collectie ZHG) in Slot Zeist.

Een ander project was de tentoonstelling met een kaart en nog meer oude foto's van J.W. Kraal (collectie ZHG) van het Zeister Bos in het Atrium van Figi op 15 juni 2013. Dit gebeurde eveneens ter viering van het Lustrum van Oud-Utrecht.

De erfgoedpartners was het dit jaar gegund om in het Slot gedurende vier weken een tentoonstelling in te richten van 7 september t/m 6 oktober. Deze trok 1055 bezoekers.

De Tentoonstellingscommissie heeft de tentoonstelling samengesteld in nauwe samenwerking met de gemeentearchivaris Pierre Rhoen. Het onderwerp is gekozen naar aanleiding van het gegeven dat de gemeente Zeist het Zeister Bos 100 jaar geleden heeft aangekocht. De titel van de tentoonstelling was 'T ONVOLPREZEN ZEISTER BOSCH'. Het Utrechts Landschap werd erbij betrokken, de organisatie die sinds 1994 eigenaar is van het Zeister Bos en ook het Bezoekerscentrum De Boswerf, dat in 1976 is opgezet als veldwerklocatie voor het Schoolbiologisch Centrum van de gemeente. Leden van de Tentoonstellingscommissie hebben een aantal keren groepen rondgeleid.

Met veel inzet is er door de Tentoonstellingscommissie aan de diverse projecten gewerkt. Het resultaat was boeiend en inspirerend.

3. Filmvoorstellingen

Het is inmiddels een goede traditie om een middag- en een avondvoorstelling te geven. De geschiedenis van Zeist wordt op deze manier letterlijk voor het voetlicht gebracht. De voorjaarsfilmvoorstelling vindt plaats in Het Lichtpunt bij de Nieuwe Kerk aan de Boulevard. Op 18 maart wordt de film 'De Ezelsociëteit' vertoond. Aan de Zwitsersekade, een straat met een belangrijke historische

Het witte kerkje in Huis ter Heide (2013).

FOTO FLORA DE VRIJER

achtergrond, is het opvanghuis voor verwaarloosde ezels te vinden. De ondertitel van de film geeft mooi weer wat dit voor deze dieren betekent: 'Als je hun kiezen weer hoort malen'. Het is ook een goede gewoonte om tijdens Koninginnedag een film te laten zien. U zult begrijpen, dat door de zeer bijzondere gebeurtenis –de inhuldiging van onze nieuwe koning Willem-Alexander– dit jaar geen filmvoorstelling heeft plaatsgevonden.

In het najaar, op 7 oktober, hebben de bezoekers in Figi mogen genieten van een nieuwe productie. De film werd vervaardigd door Dick en Clary Candel. De veranderingen in de Vogelwijk zijn in deze film vastgelegd. Huizen zijn gesloopt, nieuwe gebouwd. Zo wordt geschiedenis geschreven. De film heeft de mooie titel 'De Vogelwijk herleeft'. Tevens is de film 'Familie in Bloemen' vertoond. Deze film vertelt de geschiedenis van de familie Haaksman. De film geeft een mooi beeld hoe deze familie van tuinders op een landgoed zich tot een zelfstandige firma heeft ontwikkeld. De vraag naar bloemen is altijd dezelfde. De vraag naar de soorten blijken in de loop van de tijd te verschillen. Boeiend is ook de korte promotiefilm over de firma Burger (eind jaren 50, begin jaren 60). Zeist als het dorp waar zich een grote wasserij bevindt. Een miljoen lakens worden per jaar onder handen genomen. De film heeft de titel: 'Wasserij Burger'. Het thema van deze avond is dan

ook 'Voorstelling Zeist-West'.

Vanzelfsprekend zijn er ook dit jaar, op verzoek, voorstellingen gegeven op locatie. Ieder jaar worden de trouwe klanten herinnerd aan deze mogelijkheid. Er gaat een mailing rond met het aanbod. Hier wordt dan ook graag gebruik van gemaakt. Wat is nu mooier dan aan de hand van een 'oude' film filmherinneringen op te halen en deze met elkaar te delen? Evert Visser en Piet Goedhart zijn inmiddels vertrouwde gezichten en naar hun komst wordt uitgekeken.

4. Lezingen en excursies

Ieder jaar worden er minimaal drie activiteiten georganiseerd: twee excursies en de jaarlijkse Van de Poll-lezing. Op 15 mei is er een excursie naar het Zeister Bos. Wat is mooier om te bezien hoe het bos er na 100 jaar uitziet? Is er nog de oude brug te vinden, de banken die geschonken zijn, o.a. door de burgers ter gelegenheid van de zeventigste verjaardag van jhr. mr. Frederik van de Poll. Het bos heeft zich ontwikkeld uit de 18^e-eeuwse buitenplaats Beek en Royen. De statige rechte lanen zijn nog aanwezig. Maar ook het waterstelsel dat is aangelegd, de zogenaamde spreng en bosbeek. Je kunt de wandeling door het bos dan ook 'Sprengwandeling' noemen. Het bos is niet alleen aangelegd

voor de buitenplaats, maar is ook ingericht als een productiebos. Daarvoor zijn grove dennen aangeplant. In de loop van de tijd is het bos aangepast. De productie van hout is niet langer het doel, maar de recreatie. Daarom is er nu een grote variatie van bomen, en is de diversiteit van flora en fauna verbeterd. Ook heeft het bos zich anders kunnen ontwikkelen. We vinden er de Algemene Begraafplaats, maar ook het Diakonessenhuis en het bezoekerscentrum De Boswerf. In dit prachtige groene natuurgebied gaan natuur, wonen en recreatie goed samen.

De jaarlijkse Van de Poll-lezing op maandag 9 september 2013 in de kantine van het Openbaar Zeister Lyceum op het landgoed Schoonoord staat ook in het teken van het jaarthema 'De geschiedenis van het Zeister Bos'.

De inleiding wordt gehouden door de heer Hans Zijlstra, historicus en auteur van een artikel over bovengenoemd thema. Bijzonder fijn is dat zo'n honderd belangstellenden aanwezig zijn. De inleider licht zijn verhaal toe met een powerpoint-presentatie. Zo is de ontwikkeling van het bos goed te volgen. Door de aankoop van de gemeente van het bos is dit de start van een modern beheer. Maar het Zeister Bos is veel ouder. De basis voor de aanleg van het bos is gelegd in de eerste helft van de 18^e eeuw. Rond 1730 zijn er bomen geplant langs de latere Laan van Beek en

Royen, destijds een zichtas van de gelijknamige buitenplaats. In 1771 is er al sprake van een herkenbaar bospatroon. Enkele decennia later worden grove dennen geplant op de plek van het huidige Zeister Bos. Niet minder dan drie buitenplaatsen zijn/waren er in het bos gevestigd.

De Heuvelrug ten oosten van Zeist bestaat in die tijd uit 'woeste gronden', zandheuvels en heidevelden die deels door dorpelingen gebruikt worden om schapen te weiden en plaggen te steken. In de loop van de 18^e en 19^e eeuw worden grote stukken grond uitgegeven aan vermogende particulieren. Hiermee komt de ontginning van de woeste gronden op gang. De aankoop door de gemeente Zeist in 1913 is het startsein voor een moderne vorm van natuurbeheer. Gevarieerde beplanting zorgt ervoor dat het bos een ander aanzien krijgt. Naast diverse soorten naaldhout wordt veel loofhout aangeplant. Achtereenvolgens Staatsbosbeheer, de Heidemaatschappij en Utrechts Landschap maken het bos in de 20^e eeuw tot wat het nu is.

Na afloop van de lezing is er op grote schaal gebruik gemaakt van het stellen van vragen. We kunnen terug kijken op een boeiende bijeenkomst, met dank aan de spreker.

In het najaar wordt een heel ander groen gebied van Zeist bezocht met een excursie. Nu aan de

noordkant in Huis ter Heide. Het Witte Kerkje, het Blookerpark en Park Rodichem zijn nu uitgangspunt voor een wandeling. Het Witte Kerkje van de hervormde gemeente is een kenmerkend gebouw. Het stamt uit het midden van de 19^e eeuw. Later is de kleine torenspits vervangen door een grotere toren. Een ieder die over de Amersfoortseweg rijdt wordt getroffen door de schoonheid van dit gemeentelijke monument. Het kerkje is gebouwd op het grondgebied van de buitenplaats Zandbergen. In 1652 zijn bij de aanleg van de Amersfoortseweg de vakken uitgegeven. De naam van deze weg is 'De Wegh der Weeghen'. Hiermee wordt de toekomstvisie voor die weg aangeduid. Aan weerszijde van de weg zijn vakken gemaakt. Hierop kunnen buitenplaatsen worden gebouwd met zichtassen. Tuinen kunnen worden aangelegd, en de hei bebost. In 1739 wordt gestart met de ontginning van de heide en de duinen. Daaruit zijn uiteindelijk het huidige Blookerpark en Park Rodichem ontstaan. Het eerste park is genoemd naar de cacaofabrikant Johannes Blooker. Er wordt een park aangelegd in de Engelse landschapsstijl. Later worden er huizen gebouwd, maar de structuur van het park is intact gebleven. Het is dan ook geen wonder dat dit park een plaats heeft gevonden op de gemeentelijke monumentenlijst. Later, na de komst van de spoorlijn Bilthoven-Zeist zijn de nieuwe villaparken Bosch en Duin en Huis

ter Heide aangelegd. Ook het Park Rodichem kent een boeiende geschiedenis. Onverharde wegen en slechte wandelpaden zijn na 1988 na een renovatieplan van Copijn veranderd in goed begaanbare paden. Ook dit park is een typisch landschapspark. Op het terrein zijn 107 seniorenwoningen gebouwd, verspreid over het park. Het is een geliefd woongebied. Het park is in beheer van een stichting die een plan heeft ontwikkeld om de oude zichtassen te herstellen en de gebouwen op te knappen. Denk daarbij aan het herstel van de trappen, de galerijen en het metselwerk. Ook wordt aandacht gegeven aan de monumentale bomen die zich in het gebied bevinden. Bijzonder is dat er ook een hoogstamboomgaard te vinden is. Al met al is een bezoek aan kerkje en parken meer dan de moeite waard.

5. Archief en collecties

In het afgelopen jaar heeft de commissie zich voornamelijk bezig gehouden met het assisteren van bezoekers die met onderzoeken of studies bezig waren, alsmede mensen die met vragen in Het Geschiedenishuis kwamen.

Daarnaast is zoals gewoonlijk veel tijd besteed aan het bijhouden van collecties betreffende de persberichten, de bibliotheek en foto's en prentbriefkaarten.

Evenals voorgaande jaren is door verschillende personen en instel-

lingen materiaal voor diverse collecties ontvangen.

Verder stond 2013 voor een deel in het teken van de komende inhuizing in het Gemeentehuis, wat de nodige organisatorische voorzorgsmaatregelen vereist.

Ten slotte een woord van dank aan de medewerkers die elke dinsdagmorgen enthousiast hun verschillende werkzaamheden uitvoeren. Zonder hun tomeloze inzet zou Het Geschiedenishuis niet kunnen functioneren.

6. Het blad Seijst

Als trouwe lezer van ons blad is het u niet ontgaan dat er ook in 2013 vier nummers zijn uitgebracht met een zeer gevarieerde inhoud. In de nummers van 2012 is al ingegaan

op het 100-jarig bestaan van het Zeister Bos. Maar ook in de jaargang van 2013 is aandacht gegeven aan de diverse parken. Denkt u maar aan het Walkartpark. Nu volop in de belangstelling vanwege de nieuwbouw van gemeentehuis en de bewoning daar om heen. Het Walkartpark bevindt zich in het hartje van Zeist. Het is dan ook geen wonder dat de gastvrijheid rond Het Rond voor het voetlicht is gebracht, Onder andere de geschiedenis van de firma Figi is beschreven en verluchtigd met prachtige foto's. Macht en Pracht is het thema voor de Open Monumentendag 2013. Voor het eerst wordt het nummer van Seijst geheel in kleur uitgebracht. Het mag beslist een feest worden genoemd. De buitens die worden beschreven worden zo schitterend in beeld ge-

bracht. We maken kennis met een heel andere gave van onze voorzitter: het maken van foto's. Per fiets kan zo een tocht langs de macht en pracht van Zeist worden gemaakt. In het laatste nummer zit muziek. Daarin is een artikel geplaatst over het accordeonverleden, met andere woorden over de Zeister Accordeon Vereniging. Het verhaal 'Het sleutelmandje van mijn grootmoeder' geeft weer hoe het beheer van een huishouden op een buiten veel organisatietalent vraagt. De grootmoeder over wie wordt verteld is mevr. Louise Ernestine de Beaufort. Opgegroeid op Molenbosch en in de wintermaanden in Utrecht. Na haar huwelijk gaat ze wonen op het landgoed Leusderend in Leusden. Boeiend is te lezen hoe het er in zo'n huishouden toegaat en wat het betekent voor de vele bedienden en mensen die bij het landgoed betrokken zijn. Het is een prachtig voorbeeld van het wonen op de vele buitenplaatsen in Zeist. We mogen terugzien op een zeer belangwekkende jaargang.

7. Historisch Café

Vier keer per jaar wordt het Café gehouden in Figi. Ieder keer is er een korte inleiding, waarna men met elkaar in gesprek gaat over het onderwerp en andere historische interesses.

In januari heeft mevr. Petra Koek van de Historische Vereniging Den Dolder een inleiding gehouden

De Kritzingerlaan in het Transvaalpark (1906).

COLLECTIE ZHG

over '100 jaar Den Dolder in kort bestek'.

In de maand april heeft Jan van der Valk ons meegenomen in zijn verhaal over 'Het Toonkunstkoor Zeist'. Ook hier staat dan de muziek centraal.

In juli vertelt Evert van Tellingen over de houten kistjes die gemaakt zijn in het Kamp Zeist. 'Kistjes uit het "Kamp bij Zeist"' is de titel van zijn verhaal. Gedurende de Eerste Wereldoorlog zijn in het kamp Belgen gehuisvest. Om de tijd te verdrijven heeft men een handwerk ter hand genomen en kistjes vervaardigd. De heer Van Tellingen bezit een zeer unieke collectie. Er is al belangstelling voor deze unieke verzameling getoond in het kader van tentoonstellingen over de Eerste Wereldoorlog.

In de maand oktober heeft Jan Peter van 't Sant zijn interesse voor de Transvaalwijk toegelicht met behulp van een powerpointpresentatie. Hier komen de geschiedenis, de betrokkenheid met de boerenoorlog en de bouwstijlen uit die periode goed samen.

8. Andere ontwikkelingen

Met de erfgoedpartners is het afgelopen jaar goed overleg gevoerd. Dit om tot gezamenlijke activiteiten te komen, elkaars activiteiten te ondersteunen, maar vooral ook om zich in te zetten voor het opzetten en uitbouwen van een website:

'Het Geheugen van Zeist' (www.geheugenvanzeist.nl). De digitalisering heeft immers de toekomst. Zo is er hard gewerkt om collecties te digitaliseren en geschikt te maken voor plaatsing op de gezamenlijke beeldbank. Er zijn al zeer goede vorderingen gemaakt, maar de beschrijving van de gescande prenten, kaarten en ansichtkaarten zal nog de nodige tijd en aandacht vragen.

Ook de gesprekken met de gemeente over de intensieve samenwerking met het gemeentearchief heeft goede resultaten opgeleverd. Het nieuwe gemeentehuis is nu geopend. Bij de inrichting van het pand is rekening gehouden met de komst van het Zeister Historisch Genootschap. Dit is verheugend te noemen. Toch moeten er nog de nodige puntjes op de i worden gezet. Zomaar 'oversteken' blijkt in de praktijk weerbarstig te zijn. Er dient vanzelfsprekend rekening te worden gehouden met een zorgvuldige afstemming, de Archiefwet, de wijze van werken. Een bezoek aan een gemeentehuis is toch heel anders dan op dinsdagmorgen het Geschiedenishuis binnen te wandelen, waar minder stringente regels gelden.

We zien uit naar een goede afstemming en verhuizing.

9. Personalia

De enorme inzet van zoveel vrijwilligers maken het mogelijk om de

geschiedenis van Zeist levend te houden en onder uw aandacht te brengen. Het bestuur wil hen allen heel hartelijk bedanken, vooral ook diegenen die na zoveel jaar afscheid van ons nemen. Dit jaar zijn het mevr. T. Boekhoven-Eikema van de Commissie lezingen en excursies, mevr. M. Droog en de heren A. Venema, C. Beauveser en M. Geutjes van de Audiovisuele commissie. Ze hebben hun werk veelal achter de schermen verricht. Als er een nieuwe film is vertoond, zijn er vele uren van filmen, knippen, plakken en beoordelen van het beeldmateriaal aan vooraf gegaan. Ook bij de excursies en lezingen worden contacten gelegd en afspraken gemaakt om zo tot een goed resultaat te komen. Ook van Rob van Ingen hebben we eind dit jaar afscheid genomen. Hij heeft jarenlang gezorgd dat onze website er goed uitziet en actueel is. Zijn werk is dus echt 'werk van achter de schermen'. Er is inmiddels een nieuwe website ontwikkeld, voor hem een goed moment zijn taak aan een ander over te dragen. Graag zeggen we hem dank voor zijn jarenlange inzet.

In dit jaar ontvangt het bestuur ook het bericht van overlijden van mevr. Riet Hofman. Ze heeft zich jarenlang met hart en ziel ingezet voor ons Genootschap. Deze waardering is ook tot uitdrukking gebracht in de koninklijke onderscheiding die ze mocht ontvangen. We herdenken haar met warmte. Mevr. Hofman is 81 jaar geworden.